

Johanna Riipi

VANHEMPIEN JA LASTEN KOKEMUKSET PERHEEN HYVINVOINNISTA 1990-LUVUN SUOMESSA

TIIVISTELMÄ

Johanna Riipi: Vanhempien ja lasten kokemukset perheen hyvinvoinnista 1990-luvun Suomessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2021

Tässä tutkimuksessa selvitetään perheiden kokemuksia hyvinvoinnista tutkimalla 1990-luvulla tehtyjä haastatteluja. Tutkimuksessa vastataan kysymykseen, miten 1990-luvun perheiden lapset ja vanhemmat kuvailevat perheen hyvinvointia laman jälkeisessä Suomessa. Tutkimusmenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Teoriapohjana tutkimuksessa toimii Erik Allardtin (1975) hyvinvoinnin ulottuvuudet, joita ovat elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Aineiston avulla on mahdollista selvittää, kuinka vanhemmat ja lapset ovat haastatteluissa kertoneet perheen hyvinvoinnista elintasoon, yhteisyysuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen liittyen.

Tuloksista selvisi, että elintason koettiin olevan perheiden tulotasosta riippumatta keskiarvo. Useimmat haastateltavat perheet vaikuttivat sopeutuneen perheen elintasoon, vaikka heillä olisikin ollut taloudellisia ongelmia laman jälkeisinä vuosina. Tuloksista kävi ilmi, että perheiden yhteisyysuhteet olivat vastausten perusteella melko vähäisiä. Suurin osa perheistä koki vapaa-ajan kuluvan oman perheen kesken. Perheenjäsenet vastattiin usein myös tärkeimmiksi ihmissuhteiksi. Itsensä toteuttaminen harrastamisen kautta oli vastausten perusteella tyypillisempää lapsille kuin aikuisille.

Tutkimuksessa selvisi, että perheiden hyvinvoinnin kokemuksissa elintaso, yhteisyysuhteet ja itsensä toteuttaminen olivat osittain sidoksissa toisiinsa. Erityisesti taloudellinen tilanne oli tekijä, jonka nähtiin vaikuttavan myös sosiaalisiin suhteisiin ja harrastuksiin.

Avainsanat: 1990-luvun lama, perheiden hyvinvointi, hyvinvoinnin ulottuvuudet, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lapsiperheiden hyvinvointi 1990-luvun Suomessa.....	3
2.1	1990-luvun lama	3
2.2	Lama ja perheet	4
2.3	Lama ja lapset	6
2.4	Hyvinvoinnin ylisukupolvisuus	7
3	Hyvinvoinnin ulottuvuudet	8
3.1	Elintaso (having).....	10
3.2	Yhteisyyssuhteet (loving).....	11
3.3	Itsensä toteuttaminen (being)	11
4	Tutkimusasetelma	13
4.1	Tutkimuskysymys	13
4.2	Aineisto ja menetelmä.....	14
4.3	Tutkimuseettiset kysymykset.....	15
5	Tulokset	17
5.1	Elintaso (having):.....	17
5.2	Yhteisyyssuhteet (loving).....	21
5.3	Itsensä toteuttaminen (being)	24
6	Johtopäätökset.....	27
	Lähteet	31

1 Johdanto

”1990-luvun lama ei ole elämäni pahin trauma tai ikävintä, mitä perheelleni on tapahtunut. Sen vaikutus on ollut toisenlainen: piilevä, arvoihin vaikuttava, epävarmuutta tuottava.” Näin toteaa haastateltava Kajander-Ruuthin (2021, 32) teoksessa ”Laman lapset”.

Ympäröivän maailman vaikutuksia omaan elämään voi olla vaikeaa havaita ennen kuin vasta jälkikäteen. Arkensa laman keskellä elänyt lapsi ei varmastikaan ymmärrä, että osa häntä koskettavista asioista voi olla seurausta isommasta ilmiöstä. Sisarusten vanhat vaatteet, viikkorahan puuttuminen, kotona vaivannut jännittynyt ilmapiiri tai äiti, joka odottaa koulupäivän jälkeen kotona, ovat niitä asioita, jotka arkensa kyseisten asioiden keskellä eläneelle voivat tuntua tavallisilta, mutta joiden taustalla voi olla myös isompia ilmiöitä, kuten taloudellista ahdinkoa, työttömyyttä tai poliittisia päätöksiä.

Viime vuosina 1990-luvun lama on nostettu uudelleen esille mediassa. Esimerkiksi Yle (2021) vertasi, kuinka hyvin viimeaikaista koronan aiheuttamaa talouskriisiä on hoidettu 1990-luvun laman hoitoon verrattuna. Uutisoinnissa todetaan laman taloudellisten vaikutusten lisäksi myös yhä useammin sen vaikutukset perheisiin ja perheen lapsiin, erityisesti sen jälkeen, kun Kajander-Ruuth (2021) nosti aiheen esiin kirjassaan ”Laman lapset”, jossa lama-aikana lapsuutensa viettäneet muistelevat lapsuuttaan ja lapsuuden perhettään. Kirjan julkaisun jälkeen aiheesta uutisoivat muun muassa Helsingin Sanomat (2021), Talouselämä (2021) ja Yle (2021). Uutisoinnin perusteella vaikuttaisi siltä, että aiheen koetaan edelleen koskettavan suurta joukkoa ihmisiä, ja tämän vuoksi sen tutkiminen on edelleen aiheellista. Historiaa tutkimalla voidaan saada tärkeää näkökulmaa myös nykypäivän ilmiöihin.

Perheiden hyvinvointia 1990-luvun Suomessa on tutkittu aiemmin etenkin objektiivisten mittareiden kautta. Esimerkiksi Ristikari ja kollegat (2016) ja Leinonen (2004) ovat tutkineet asiaa. Tutkimuksista on saatu selville esimerkiksi se, että joka kolmas vuonna 1987 syntyneistä on saanut psykiatrista erikoissairaanhoidoa tai lääkitystä mielenterveysongelmiin. Peruskoulun jälkeinen tutkinto puuttuu 14 prosentilta tästä ikäluokasta (Ristikari ym. 2014, 11). Leinonen (2004, 76) on esittänyt, että viidesosa perheistä kärsi 1990-luvun laman aiheuttamista taloudellisista vaikeuksista. Sen sijaan subjektiivisten kokemusten kuuleminen aiheeseen liittyen on jäänyt vähemmälle. Tutkimusta subjektiivisiin kokemuksiin perustuen ovat tehneet

kuitenkin esimerkiksi Salmi, Huttunen ja Yli-Pietilä (1996) sekä Kontula, Koskela, Kananen ja Viinamäki (1992).

Tutkimuksessani haluan ottaa huomioon hyvinvoinnin niin objektiivisesta kuin subjektiivisestakin näkökulmasta. Tutkimuksessani olen halunnut antaa tilaa etenkin ihmisten subjektiivisille kokemuksille hyvinvointiin liittyen, sillä ihmisten kokemuksia kuulemalla on mahdollista löytää jotain sellaista, mitä objektiiviset mittarit eivät ilmiöstä välttämättä kertoisi. Onko esimerkiksi niistä vaikutuksista, joita laman nykypäivänä tiedetään aiheuttaneen perheille, ollut havaittavissa merkkejä jo 1990-luvulla?

Tutkielmassani tarkastelen perheiden kokemuksia hyvinvoinnista 1990-luvulla tehtyjen haastattelujen avulla. Vastaan kysymykseen, miten 1990-luvun perheiden lapset ja vanhemmat kuvailevat perheen hyvinvointia laman jälkeisessä Suomessa. Aineiston avulla on mahdollista selvittää, kuinka vanhemmat ja lapset ovat haastatteluissa kertoneet perheen hyvinvoinnista esimerkiksi taloudellisen tilanteen, vapaa-ajan ja ihmissuhteiden osalta. Näkökulma tutkimuksessa rajautuu perheiden hyvinvoinnin tutkimiseen, ja sen ulkopuolelle jää suomalaisten hyvinvointi yleisesti 1990-luvulla.

Seuraavassa luvussa käyn läpi, kuinka 1990-luvun lama syntyi ja miten se vaikutti perheiden elämään. Tämän jälkeen kolmannessa luvussa esittelen Erik Allardt'n (1975) teorian hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Teorian tarkastelun jälkeen neljännessä luvussa käyn läpi tutkimuskysymyksen, aineiston ja menetelmän sekä tutkimuseettiset kysymykset. Viidennessä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset, jonka jälkeen luvussa kuusi tuon esiin keskeiset tulokset sekä johtopäätökset.

2 Lapsiperheiden hyvinvointi 1990-luvun Suomessa

1990-luvun laman taloudellisia vaikutuksia on tutkittu paljon. Sen vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin on tutkittu vähemmän, mutta erityisesti objektiivisiin mittareihin liittyvää tietoa löytyy, esimerkiksi THL:n kansallisen syntymäkohortin 1987 muodossa. Seuraavissa luvuissa käyn läpi 1990-luvun lamaa taloudellisesta näkökulmasta, minkä jälkeen tarkastelen lamaa lapsiperheitä koskevan tutkimustiedon kautta.

2.1 1990-luvun lama

Taloudellinen kriisi 1990-luvulla oli historiallisesti pahimpia talouskriisejä Suomessa, minkä vuoksi se koetteli suomalaisia ennennäkemättömällä tavalla. Laaksosen (1999, 61) mukaan lama-aikana tapahtunut taloudellisen tilanteen heikentyminen vaikuttaisi muodostuneen suurinta osaa suomalaisista koskettavaksi kokemukseksi. Koska lama kosketti jollain tapaa lähes kaikkia suomalaisia, se on edelleen mielenkiintoinen ajanjakso myös tutkimusten kannalta.

Lamaan johtaneita syitä on useita. Lamaan johtaneita tekijöitä voidaan katsoa olevan esimerkiksi Neuvostoliiton romahtamisen, jonka seurauksena Neuvostoliittoon suuntautunut vienti supistui jyrkästi (Kiander 2001, 5–8). Yhdeksi tekijäksi voidaan todeta pankkitoiminnan riskien kasvaminen 1980-luvulta lähtien. Valuuttakurssiriski, joka aiheutui valuuttapohjaisten luottojen myöntämisestä, sekä luottotappioriski, joka johtui luottojen hallinnollisen jakamisen siirtymisestä luottojen myymiseen, olivat laman taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Lisäksi investointipankkitoiminnan lisääntymisen myötä myös pankkien omat sijoitusriskit kasvoivat. (Kuusterä 2019, 151–154.)

Luottotappiot alkoivat nousta merkittävästi vuodesta 1988 lähtien, jolloin ne ylittivät miljardin markan rajan. Vuonna 1991 lisääntynyt epävarmuus näkyi valuuttavarannon vähentymisenä, jonka vuoksi markka devalvoitiin, eli sen ulkoinen arvo alenettiin. Tämäkään ei helpottanut talouden ongelmia. Tilanteen nopeasta pahentumisesta kertoo se, että vuonna 1992 luottotappiot ylittivät jo 22 miljardin rajan. Tämä aiheutui uhkaksi rahoitusjärjestelmälle, jonka seurauksena syntyi Suomen suurin pankkikriisi. (Kuusterä 2019, 151–154.)

Lama vaikutti keskeisesti 1990-luvulla eläneiden ihmisten elämään. Heikentynyt taloudellinen tilanne vaikutti yksittäisiin ihmisiin muun muassa työttömyyden kasvun kautta. Työttömyysaste vuonna 1994 oli 16,6 prosenttia työvoimaan kuuluvasta väestöstä (Tilastokeskus 2021). Vuonna 1994 toimeentulotukea saavien henkilöiden määrä oli yli puoli miljoonaa, ja työttömyysturvan varassa elävien kotitalouksien määrä tuen saajista nousi 52,6 prosenttiin, mikä on seitsemänkertainen määrä vuoteen 1990 verrattuna. Perhe-elämä ei säästynyt laman vaikutuksilta. Vaikka laman vaikutuksia perheisiin on vaikeaa todentaa, on kuitenkin selvää, että suurin osa perheistä koki taloudellisen tilanteen heikentymisen. (Laaksonen 1999, 59–61.)

2.2 Lama ja perheet

Taloudellisesti lama heikensi monien lapsiperheiden tilannetta. Esimerkiksi vuonna 1994 lapsiperheistä 22 prosenttia oli sellaisia, joissa vähintään toinen perheen aikuisista oli työtön. (Oinonen 1999, 168–169.) Myös poliittiset päätökset vaikuttivat perheiden taloudelliseen tilanteeseen. Vuonna 1994 voimaan tulleen perhetuki uudistuksen myötä monien lapsiperheiden toimeentulo heikkeni, kun lapsi- ja lapsenhoitovähennys sekä yksinhuoltaja- ja elatusvelvollisuusvähennykset poistuivat. Lisäksi äitiys-, isyys- ja vanhempainrahan sekä lasten kotihoidontuen määrää vähennettiin ja alle kolmevuotiaista lapsista maksettu lapsilisän korotus poistettiin. Samaan aikaan ehdot asumistuen ja työttömyyspäivärahan saamiseksi tiukkenivat. (Oinonen 1999, 169–170.) Perheisiin edellä mainitut muutokset vaikuttivat polarisoivasti. Osalla perheistä taloudellisen tilanteen heikkeneminen ei juurikaan näkynyt arjessa, kun taas erityisesti pienituloisilla aineelliset menetykset vaikuttivat arkeen suuresti. (Oinonen 1999, 190.) Asuntopolitiikka oli myös yksi monia lapsiperheitä koskettanut tekijä laman aikaan. Tällöin monien asuntovelkataakka kasvoi korkojen nousun ja verouudistusten vuoksi. (Oinonen 1999, 171.)

Päivähoidon ja koulujen ryhmäkokojen kasvu, lasten kanssa toimivien aikuisten määrän väheneminen ja opettajien lomautukset olivat myös lapsiperheitä koskettavia toimia. Monessa kunnassa myös kotipalvelut, jotka auttoivat monia perheitä kuormittavissa tilanteissa, loppuivat kokonaan. Äitiys- ja lastenneuvolan sekä kouluterveydenhuollon käynnejä vähennettiin. Koska

kunnalliselta puolelta tarjottava tuki vähentyi 1990-luvulla merkittävästi, vaikeutui perheiden kohtaamien ongelmien tunnistaminen. (Salmi ym. 2012, 2–3.)

Taloudellinen tiukkeneminen näkyi perheissä eri tavoin. Monissa perheissä rahankäyttö muuttui harkitummaksi, eikä lomailuun, matkailuun tai etenkin aikuisten kulutukseen ja harrastuksiin käytetty yhtä paljoa rahaa kuin aiemmin (Oinonen 1999, 174). Myös Leinonen (2004, 76) on esittänyt, että selvitäkseen taloudellisista vaikeuksista useat perheet joutuivat karsimaan erilaisista kuluista tai vapaa-ajan aktiviteeteista, ja että tämä oli yleisempää yhden aikuisen perheissä.

Perheistä, joilla oli vaikeuksia lainanmaksussa, seitsemän prosenttia kahden aikuisen perheistä ja 11 prosenttia yhden vanhemman perheistä joutui myymään omaisuuttaan, jotta selviytyisi lainanmaksusta (Leinonen 2004, 77). Laman aikaan pienempään asuntoon muuttaminen oli neljä kertaa yleisempää, lämpimistä aterioista tingittiin, ja monet vanhemmat joutuivat tekemään töitä pidempään tai ottamaan toisen työn päätyön lisäksi. (Leinonen 2004, 77.)

Lapsiperheiden hyvinvointia pohdittaessa on hyvä valottaa myös väestön hyvinvointia yleisesti 1990-luvulla. Kontulan ja kollegoiden (1992, 8) tutkimuksessa on puhelinhaastattelujen avulla selvitetty, millä tavoin taloudelliset muutokset ovat heijastuneet ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin vuonna 1992. Tutkimuksessa laman vaikutuksia on kuvattu ihmisten subjektiivisten kokemusten kautta. Tutkimus osoitti, että taloudellinen ahdinko voi aiheuttaa stressiä, josta voi seurata yksilölle psyykkisiä fyysisiä ja sosiaalisia ongelmia. Erilaisia stressitekijöitä voivat olla pelko siitä, selviääkö taloudellisista vaikeuksista sekä muutokset statuksessa, roolissa sekä sosiaalisissa suhteissa. (Kontula ym. 1992, 8.)

Tutkimuksessa selvisi, että noin 40 prosenttia vastanneista koki itsensä onnettomaksi tai masentuneeksi. Reilu kolmasosa vastanneista kertoi valvoneensa öisin haastattelua edeltävinä aikoina ja vajaa kolmasosa koki, ettei selviä vaikeuksista. (Kontula 1992, 55.) Koska kyseessä ei ole seuranta-aineisto, ei voida kuitenkaan tietää, minkälainen vastaajien tilanne oli ennen lamaa tai sen jälkeen. Tutkimus antoi kuitenkin tärkeää informaatiota ihmisten subjektiivista kokemuksista laman aikana, joiden perusteella on saatu tärkeää tietoa lama-ajan ihmisten hyvinvoinnista. Tutkimuksessa selvisi myös se, että perhe voi toimia myös sosiaalisena tukena ja auttaa taloudellisesta stressistä selviämisessä (Kontula ym. 67). Tämän vuoksi vaikuttaisikin siltä, että vaikka lama vaikutti monen perheen taloudelliseen tilanteeseen, on mahdollista, että

perhe sosiaalisen tuen lähteenä saattoi suojata yksilöitä laman aiheuttamilta psyykkisiltä ongelmilta.

Oinosen (1999, 165–168) mukaan ei voida päätellä, mitkä perheitä koskettaneet muutokset olisivat seurausta lamasta. Lisäksi hän muistuttaa, että lama on koettu perheissä eri tavoin. On kuitenkin tekijöitä, jotka ovat ainakin välillisesti koskettaneet perheitä, vaikka ne olisivatkin näyttäneet perheissä eri tavoin.

2.3 Lama ja lapset

Stressimallin FESM (Family Economic Stress Model) avulla on saatu selville, että lamalla on ollut vaikutuksia lasten mielenterveyteen. (Leinonen 2004, 77). Aiemman tutkimuksen mukaan vaikuttaisikin siltä, että lasten kehitys on riskissä vaarantua laman vuoksi, jos se vaikuttaa vanhempien mielenterveyteen tai perhesuhteisiin. (Leinonen 2004, 90). Samankaltaisia tuloksia on saatu myös esimerkiksi Leinosen, Punamäen ja Solantauksen (2004, 412) tutkimuksesta, jonka perusteella tulojen väheneminen lisäsi riskiä lasten mielenterveyden ongelmille, jos taloudellinen paine on vaikuttanut negatiivisesti vanhempiin.

Useat vanhemmat ovat kokeneet, että lama on vaikuttanut heidän vanhemmuuteensa. Monet vanhemmat raportoivat olleensa jännittyneempiä, lyhytpinnaisempia ja passiivisempia. Tämän lisäksi he ovat kokeneet, että heillä on ollut vähemmän aikaa olla lastensa kanssa. Monet kokivat myös syyllisyyttä siitä, etteivät olleet tarpeeksi lastensa saatavilla, ja kokivat olevansa epäpäteviä vanhemmiksi. (Leinonen 2004, 79–80.)

Laman vaikutuksia lapsiin on tutkittu myös THL:n Kansallisen syntymäkohortti 1987-aineiston avulla, joka on poikanut useita tutkimuksia ikäluokan hyvinvointiin liittyen. Viranomaisten ylläpitämän rekisterin avulla on kerätty tietoa kaikista vuonna 1987 syntyneistä noin 60 000 lapsesta vuoteen 2008 saakka. Esimerkiksi Ristikarin ja kollegoiden (2014, 11) tutkimuksesta on selvinnyt, että 21 ikävuoteen mennessä joka viidennellä on ollut tarve psykiatriseen erikoissairaanhoidon tai mielenterveyslääkitys. Ikäluokasta 18 prosentilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ja 40 prosentilla on kirjattu mielenterveysongelmia (Ristikari ym. 2014, 11).

2.4 Hyvinvoinnin ylisukupolvisuus

On havaittu, että hyvinvointi voi periytyä sukupolvelta toiselle erilaisten mekanismien avulla. Esimerkiksi perhetaustalla on merkitystä siihen, minkälaisen sosioekonomisen aseman lapsi saavuttaa. Tähän vaikuttaa inhimillisen pääoman hankkimiseen liittyvät tekijät, erilaisten ominaisuuksien geneettinen periytyminen sekä vanhempien vaikutukset taitoihin, asenteisiin, uskomuksiin ja käyttäytymiseen. Lisäksi on todettu, että koulutus on tekijä, joka ylläpitää eriarvoisuutta ylisukupolvisessa hyvinvoinnissa. (Ilmakunnas & Kauppinen & Moisio 2020, 204).

Esimerkiksi vuonna 1987 syntyneistä koostuvasta seuranta-aineistosta on tehty hyvinvointia tarkastelevia tutkimuksia. Lapsuuden perhetekijöillä ja elinoloilla on tulosten mukaan vaikutuksia nuorten myöhempään pärjäämiseen sekä ongelmien periytymiseen sukupolvelta toiselle. Toisaalta vuonna 1987 syntyneet ovat eläneet nuoruutensa juuri laman aikaan, jonka vuoksi lama on saattanut aiheuttaa hyvinvoinnin ylisukupolvista periytymistä. (Haapamäki ym. 2014, 53.)

Nuorilla, joilla on kehittynyt ensimmäisen 25 vuoden aikana hyvinvointiongelmia, on lapsuudessaan usein ollut taloudellisia tai terveydellisiä haasteita perheissään. Hyvinvoinnin ylisukupolvisen periytymisen lisäksi hyvinvoinnin ongelmat voivat myös kasaantua tietyissä tilanteissa, kuten Ristikari kollegoineen (2016, 87) toteavat tutkimuksessaan. Hyvinvoinnin ongelmien kasaantumiseen johtavia tekijöitä ovat muun muassa kouluttamattomuus sekä mielenterveys- ja toimeentulo-ongelmat. Erityisesti nämä tekijät koskettavat sellaisia nuoria, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä jatkotutkintoa. Aineistosta on myös nähtävillä, että ne nuoret, joiden perheissä vanhemmilla on ollut vakavia ongelmia tai perheessä on tarvittu lastensuojelua, ovat riskissä joutua eriarvoiseen asemaan. (Ristikari ym. 2016, 97.)

3 Hyvinvoinnin ulottuvuudet

Hyvinvointi voidaan määritellä hyvin monella tavalla. Pohjoismaissa hyvinvointi määritellään usein aineellisen omaisuuden, terveyden, sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen identiteetin muodostamana kokonaisuutena, joiden seurauksena koetaan tyytyväisyyttä elämään. (Karvonen 2018, 96.) Karvonen (2018, 96) määrittelee hyvinvoinnin muodostuvan elinolojen ja yksilön kykyjen ja mieltymysten summana.

Toisaalta hyvinvoinnin tilasta yhteiskunnassa voidaan saada kuva yhteiskunnan tilaa kuvaavien sosiaali-indikaattorien perusteella (Allardt 1975, 17). Allardt (1975, 17) näkee kuitenkin pelkkien sosiaali-indikaattorien tarkastelun ongelmalliseksi. Voi olla haastavaa luokitella, millaiset olosuhteet ovat hyviä tai huonoja, ja mitkä ovat hyvinvoinnin tärkeimpiä ulottuvuuksia. (Allardt 1975, 17).

Toinen tapa hyvinvoinnin määrittelyyn voisi olla esimerkiksi yhteiskunnan jäsenten toivomusten perusteella. Hyvinvointi voitaisiin määritellä sellaiseksi tilaksi, jossa yhteiskunnan jäsenten toivomukset on otettu huomioon. Tämä ei kuitenkaan Allardtin (1975, 20) mukaan riittäisi hyvinvoinnin määrittelyyn, sillä ihmisten toivomukset ovat pitkälti riippuvaisia ympäristöstä, eivätkä ihmiset aina osaa ilmaista toivomuksiaan.

Allardt (1993, 88) määrittelee hyvinvoinnin tarpeiden mukaan. Hän kuvaa hyvinvointia tilaksi, jossa tarpeet ovat mahdollista tulla tyydytetyiksi. Hyvinvointi ja tarpeet voidaan todeta objektiivisten mittareiden avulla, mutta tarpeita tutkittaessa tarvitaan myös jatkuvaa havainnointia, sillä subjektiivisten kokemusten laiminlyönti johtaa Allardtin (1975, 26) mukaan virhepäätelmiin. Voitaisiinkin todeta, että saadakseen kokonaiskäsityksen hyvinvoinnin tilasta on otettava huomioon sekä subjektiiviset kokemukset, että hyvinvoinnin objektiiviset mittarit.

Allardt määrittelee hyvinvoinnin kolmen ulottuvuuden avulla. Hyvinvoinnin ulottuvuudet voidaan jakaa elintason (having), yhteisyysuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being). Elintason mitattavia osatekijöitä voidaan katsoa olevan viisi. Näitä ovat tulot, asumistaso, työllisyys, terveys ja koulutus. Yhteisyysuhteet muodostuvat paikallisyhteisyydestä, perheyhteisyydestä ja ystävyysuhteista. Itsensä toteuttamisen osatekijät ovat arvonanto, korvaamattomuus ja poliittiset resurssit. (Allardt 1975, 121–180.)

Allardt'n hyvinvoinnin ulottuvuudet ovat syntyneet alun perin Pohjoismaissa tehdyn elintaso- ja elämänlaatua vertailevan tutkimuksen pohjalta (Allardt 1998, 38). Hyvinvointitutkimusta varten tarvittiin hyvinvointia kuvastavia indikaattoreita haastattelulomakkeita varten. Allardt koki sosiaaliset suhteet, yhteisyyden ja itsensä toteuttamisen tärkeiksi hyvinvointiin liittyviksi arvoiksi. (Allardt 1998, 39.) Allardt'n lähtökohdat eroavat Pohjoismaisesta hyvinvointitutkimuksessa siinä, että hän halusi tutkia myös ihmisten subjektiivisia kokemuksia ja asenteita. (Allardt 1998, 39). Hänen lähtökohtanaan hyvinvoinnin jaossa on erityisesti ihmisten tarpeet.

Allardt loi kuusi eri indikaattoryyppiä objektiivisten ja subjektiivisten indikaattoreiden perusteella. Elintason objektiiviset mittarit ovat tulotaso, asumistila, terveys, työllisyys ja koulutus. Yhteisyyttä kuvaavat objektiiviset mittarit ovat ystävien lukumäärä, kontaktit paikallisyhteisössä ja yhteydet järjestöissä. Itsensä toteuttamisen objektiivisia indikaattoreita ovat poliittinen aktiivisuus, korvaamattomuus, aktiiviset harrastukset ja toiminta luonnossa. (Allardt 1998, 41.)

Elintason subjektiiviset mittarit ovat elintaso- ja tyytyväisyys tai tyytymättömyys, yhteisyyden subjektiivisia mittareita ovat onnellisuuden ja onnettomuuden kokemukset ja itsensä toteuttamisen subjektiiviset mittarit ovat omakohtaiset kokemukset vieraantumisen ja itsensä toteuttamisesta. (Allardt 1998, 41) Seuraavassa luvussa käydään läpi tarkemmin Allardt'n näkemyksiä elintasosta, yhteisyydestä ja itsensä toteuttamisesta.

3.1 Elintaso (having)

Elintaso eli having tarkoittaa Allardtin (1975, 39) mukaan sellaisia toimintaresursseja, joiden avulla fysiologisten tarpeiden täyttäminen on mahdollista. Hänen mukaansa (1975, 41) on olemassa minimitaso, joka aineellisten resurssien kohdalla täytyy täyttää, jotta elämä olisi ylipäätään mahdollista.

Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa, jota Allardt käyttää jakonsa pohjana, elintaso oli jaettu viiteen elintasoja kuvastavaan luokkaan. Näistä ensimmäinen luokka on tulot. Tulot Allardt (1975, 121) näkee resurssina, jonka avulla muiden hyvien asioiden saavuttaminen on mahdollista. Tulot ovat myös helppo operationalisoida eli muuttaa mitattavaan muotoon, jonka vuoksi se toimii hyvin objektiivisena elintason mittarina. Toinen elintason alaluokka on asumistaso. Asumistaso voidaan jakaa objektiivisiin indikaattoreihin, kuten tilatasoon, varustetasoon, asumiskustannusten ja tulojen suhteeseen sekä asuntoa jonottavien määrään. (Em. 1975, 123.)

Yksi elintason mittari on työllisyys, jota Allardt (1975, 127) pitää niin hyvinvoinnin saavuttamisen välineenä kuin tavoitteenakin. Lisäksi Allardt (1975, 132–133) lukee koulutuksen myös elintasoja kuvaavaksi mittariksi, vaikka koulutus hänen mukaansa voisi kuulua myös itsensä toteuttamisen kategoriaan. Viimeisenä elintasoja kuvaavana mittarina Allardt (1975, 134) mainitsee terveyden. Esimerkiksi krooniset ja psykosomaattiset sairaudet, lääkkeiden käyttö ja mielenterveyden ongelmat ovat kaikki sellaisia tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa muihin hyvinvoinnin kannalta tärkeisiin asioihin, kuten koulutukseen ja työhön.

3.2 Yhteisyyssuhteet (loving)

Ihmisillä on tarve molemminpuolisten sosiaalisten suhteiden verkostoon (Allardt 1975, 43). Allardt korosti suhteiden molemminpuolisuutta eli symmetriaa, joka tarkoittaa tilannetta, jossa ihminen sekä saa rakastaa että olla rakastettu. Jotta voidaan puhua yhteisyyssuhteista, vaaditaan sitä varten yhteinen kieli, ymmärrys ja kyky asettua toisen asemaan (Em. 1975, 43–45).

Myös yhteisyyden voi katsoa olevan resurssi, jonka avulla voidaan saavuttaa muita arvoja. Jos ihmisen elämästä puuttuu yhteisyyttä luovia tekijöitä, se voi johtaa ulkopuolisuuden tunteeseen. (Allardt 1975, 43–44.)

Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa yhteisyys on jaettu paikallisyhteisyyteen, perheyhteisyyteen ja ystävyysuhteisiin (Allardt 1975, 50). Paikallisyhteisyydellä on vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. Perheyhteisyydessä on kyse yksilön tuen saamisesta perheeltä. Tähän Allardt (1975, 151) kuitenkin lisää, etteivät perhesuhteet ole kaikilla samanlaisia.

3.3 Itsensä toteuttaminen (being)

Itsensä toteuttaminen on Allardtin (1975, 46) mukaan tärkeä osa hyvinvointia. Käsitettä voidaan selventää sen vastakohtaan, vieraantumisen kautta. Vieraantumista esiintyy Allardtin mukaan esimerkiksi silloin, kun inhimillisiä suhteita ajatellaan vain hyötynä, esimerkiksi työvoimana tai kuluttajina. (Em. 1975, 46–47)

Vieraantumista voidaan ajatella myös sen kautta, kuinka helposti yksilö on korvattavissa. Ihmisen näkeminen persoonana vaikuttaa Allardtin (1975, 47) mukaan tämän korvaamattomuuteen. Itsensä toteuttamisen osatekijöiksi Allardt nimeääkin yksilön pitämisen persoonana, arvonannon, mahdollisuuden vapaa-aikaan ja harrastuksiin ja mahdollisuuden poliittiseen toimintaan. (Em. 1975, 47).

Arvonanto eli status sisältää myös hyvinvoinnin kannalta ongelmallisia näkökohtia. Arvonannon voi ajatella viittaavaan yksilölliseen kunnioitukseen ja saavutuksiin, joten koko

persoonallisuuden määräytyminen sosiaalisen aseman perusteella voi olla hyvinvoinnille riskialtista. (Em. 1975, 48.)

Mahdollisuus vapaa-aikaan ja harrastuksiin ehkäisee Allardtin (1975, 48) mukaan eristäytymistä. Erityisesti Pohjoismaissa tätä on pidetty tärkeänä arvona hyvinvoinnin kannalta (Em. 1975, 48).

4 Tutkimusasetelma

Seuraavassa luvussa käyn läpi tutkimuskysymyksen, jonka jälkeen esittelen aineiston ja menetelmän. Lopuksi perehdyn vielä tutkimuksen kannalta olennaisiin tutkimuseettisiin kysymyksiin.

4.1 Tutkimuskysymys

Tässä tutkimuksessa olen halunnut ottaa huomioon sekä vanhempien että lasten kokemukset perheen hyvinvointiin, vapaa-aikaan ja taloudelliseen tilanteeseen liittyen 1990-luvulla. Tutkimuksessani selvitän ”Lapsiperheiden elinolosuhteiden muutokset 1990-luvun Suomessa 1996” -aineiston haastattelujen avulla perheiden käsityksiä hyvinvoinnista. Tutkimuskysymykseni on:

Miten 1990-luvun perheiden lapset ja vanhemmat kuvailevat perheen hyvinvointia laman jälkeisessä Suomessa?

1990-luvun lama on ollut historiallisesti merkittävä ajanjakso Suomessa. Tällöin perheiden hyvinvointi nousi tärkeäksi keskustelunaiheeksi, ja sitä myös tutkittiin paljon. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää historiallisesti haastavan ajanjakson vaikutusta perheiden hyvinvoinnin kokemuksiin. On kiinnostavaa tietää, heijastuiko tuon ajan vanhempien taloudellinen tilanne ja hyvinvointi lapsiin. Aineiston avulla on mahdollista selvittää, kuinka vanhemmat ja lapset ovat haastatteluissa kertoneet perheen taloudellisesta tilanteesta, ihmissuhteista ja vapaa-ajan vietosta. Lisäksi aineiston avulla on mahdollista selvittää, millaisia hyvinvoinnin kokemukset ovat olleet eri perheissä.

4.2. Aineisto ja menetelmä

Toteutin tutkimukseni laadullista menetelmää käyttäen. Laadullinen tutkimus on ominainen tutkimusmenetelmä ihmisten subjektiivisten kokemusten tarkasteluun. Laadullisessa tutkimuksessa halutaan keksittyä ihmisten ajatuksiin, tunteisiin, käsityksiin ja tulkintoihin eri asioihin liittyen. (Puusa & Juuti 2020, 56, 79)

Vastaan tutkimuskysymykseen haastatteluaineiston avulla. Tutkimuksen empiirisenä aineistona on käytetty Tietoarkiston valmista aineistoa ” FSD2246: Lapsiperheiden elinolosuhteiden muutokset 1990-luvun Suomessa 1996”. Aineisto koostuu kokonaisuudessaan 59 haastattelusta, jotka ovat toteutettu vuonna 1996. Tähän tutkimukseen soveltuvia haastatteluja ovat ne, joissa on erikseen haastateltu sekä perheen lapsia että vanhempia. Haastateltujen aikuisten ikähaarukka on 30–45 ja lasten 6–13 vuotta. Aineistosta on rajattu pois sellaiset perheet, joissa on haastateltu pelkästään vanhempia. Näiden rajausten jälkeen tutkimukseen jää 8 perhettä ja yhteensä 23 henkilöä.

Kahdeksan perheen kohdalla haastatteluja kertyi yhteensä 27. Aineisto sisältää niin perheiden aikuisten kuin kunkin perheen yhden lapsen yksilöhaastattelut. Lisäksi kahden aikuisen talouksissa myös perheiden aikuisten yhteishaastattelut ovat otettu mukaan sen vuoksi, että niistä löytyi olennaista tietoa muun muassa taloudelliseen tilanteeseen liittyen. Laajan haastatteluaineiston vuoksi tutkimuskysymystä käsittelevät keskustelut kerättiin Word-tiedostoon, minkä jälkeen aineistoa oli 34 sivua. Nämä keskustelut koskivat elintaso, yhteisyyssuhteita ja itsensä toteuttamiseen liittyviä asioita.

Analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi nojaa johonkin valmiiseen aikaisemmin esitettyyn teoriaan tai malliin. (Tuomi & Saraoja 2018, 82). Tässä tutkimuksessa analyysi on jaettu kolmeen osioon Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin pohjautuen. Nämä osiot ovat elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being).

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto jaetaan osiin valitun menetelmän mukaisesti, jonka jälkeen sen pohjalta tehdään synteesejä, ja kootaan se uudelleen (Puusa & Juuti 2020, 142). Tässä tutkimuksessa aineiston lukemisen jälkeen aineisto käytiin läpi ulottuvuuksien jaon perustella. Kuhunkin ulottuvuuteen liittyvät keskustelut kerättiin ylös. Aineistosta poimittiin yhtäläisyyksiä sisältäviä vastauksia eri ulottuvuuksiin liittyen, sekä yksittäisiä löytöjä, jos ne olivat tulosten kannalta mielenkiintoisia. Havaintoja on tarkasteltava analyysissa olemassa

olevan esitiedon valossa (Puusa & Juuti 2020, 141). Analyysissä otettiin huomioon aiheesta aikaisemmin tehty tutkimustieto.

Elintason mitattavia osatekijöitä voidaan katsoa olevan viisi: tulot, asumistaso, työllisyys, terveys ja koulutus (Allardt 1975, 121–141). Yhteisyysuhteet muodostuvat paikallisyhteisyydestä, perheyhteisyydestä ja ystävyysuhteista (Em. 1975, 142–158). Lisäksi itsensä toteuttamisen osatekijät ovat arvonanto, korvaamattomuus ja poliittiset resurssit (Em. 1975, 159–180). Tässä tutkimuksessa on mahdollista selvittää haastateltavien subjektiivisia kokemuksia elintasaan, yhteisyysuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen liittyen. Tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti elintasoa koskevaa tyytymättömyyttä tai tyytyväisyyttä, yhteisyysuhteiden onnellisuuden ja onnettomuuden elämyksiä sekä omakohtaisia kokemuksia itsensä toteuttamisesta, kuten Allardt (1998, 40) on myöhemmin jaotellut. Analyysissä on otettu huomioon myös objektiivisia hyvinvoinnin indikaattoreita.

4.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan (2019, 7) tutkimusta tekevän tutkijan on otettava huomioon yleiset eettiset periaatteet, jotka ovat kaikilla tieteenaloilla samat. Tutkimuskohteen suojaamista ja vaikutusten arviointia tehdessä pätevät muun muassa seurausetiikan periaatteet ja sääntöeettiset teoriat ja ratkaisumallit. (Mustajoki & Kohonen 2021).

Tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava. Perustuslain piiriin kuuluvat oikeudet, kuten oikeus yksityisyyteen, on otettava huomioon tutkimusta tehdessä. Lisäksi tutkijan on kunnioitettava sekä aineellista että aineetonta kulttuuriperintöä, ja toteuttaa tutkimuksensa siten, ettei siitä aiheudu riskejä, vahinkoja tai haittoja tutkimuskohteelle. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.)

Eettisten periaatteiden noudattaminen on tärkeää kaikenikäisiä ihmisiä tutkittaessa. Jos tutkittavana on lapsi, täytyy tämän saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsia tutkittaessa on informoitava myös heidän vanhempiaan. (Em. 2019, 7.)

Tässä tutkimuksessa on käytetty valmista aineistoa, minkä takia tutkimuseettiset kysymykset ovat tulleet ajankohtaisiksi jo aineistoa hankittaessa. Valmiissa aineistossa on pidetty huolta

myös tutkimuseettisistä periaatteista, kuten yksityisyyden suojaamisesta, anonymisoimalla aineisto. (Em. 2019, 7.)

5 Tulokset

Seuraavissa kappaleissa käyn läpi aineiston perusteella saadut tulokset. Käsittelen perheiden kertomia hyvinvoinnin kokemuksia Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien jaon perusteella. Ensimmäisessä kappaleessa käyn läpi elintaso, sen jälkeen yhteisyyssuhteita ja lopuksi itsensä toteuttamisen muotoja.

5.1 Elintaso (having):

Aineistosta löytyi runsaasti materiaalia liittyen elintasaan. Erityisesti aineistosta tuli esille taloudelliseen tilanteeseen ja työllisyyteen liittyvää keskustelua. Sen sijaan vähemmälle jäi esimerkiksi asumistasoon liittyvät keskustelut. Elintason osatekijöistä terveys jäi aiheena haastattelun ulkopuolelle, eikä sitä tuotu vastauksissa esille. Tämän vuoksi analyysissä painottuvat erityisesti tulot, työllisyys ja koulutus.

Aineistossa kahden perheen vanhemmilla oli korkeakoulututkinto. Muissa perheissä koulutuksessa oli vaihtelua. Yhdellä perheellä toisella vanhemmista oli korkeakoulututkinto ja toisella toisen asteen tutkinto. Yhden perheen molemmilla vanhemmilla oli toisen asteen tutkinto. Yhdessä perheessä perheen aikuinen oli opiskelija. Lisäksi yhdessä perheessä toinen aikuisista oli entinen yrittäjä, toisella oli toisen asteen tutkinto. Kahdeksasta perheestä neljässä työttömyys oli joko ajankohtaista tai tulevaisuuden uhka. Aineiston kahdeksasta perheestä ydinperheitä oli neljä, uusperheitä kaksi ja yksinhuoltajaperheitä kaksi.

Korkeasti koulutettujen perheiden tulotaso oli varsin hyvä, eikä heillä haastatteluhetkellä ollut merkittäviä toimeentulo-ongelmia. Aineistosta löytyi myös perheitä, joiden toimeentulo oli haastatteluajankohtana hyvä, vaikka he olisivat olleet vähemmän koulutettuja, esimerkiksi peruskoulun käyneitä. Lisäksi aineistosta löytyi perheitä, joissa kouluttamattomuus ja työttömyys aiheuttivat toimeentulo-ongelmia.

Aineistosta kävi ilmi, että tulotasosta riippumatta yleinen vastaus siihen, kokeeko olevansa köyhä vai rikas, oli ”siltä väliltä” (H3, H5, H6, H16, H23). Niin lapset kuin aikuiset kokivat perheensä olevan jotain rikkaan ja köyhän väliltä. Lasten kohdalla kyseessä on voinut olla

esimerkiksi tietämättömyys oman perheen taloudellisesta tilanteesta. Toisaalta esimerkiksi aikuisten kohdalla on voinut olla myös mahdollista, että vastaajien mielestä joku on aina rikkaampi tai köyhempi, jonka vuoksi oma tilanne on helpompaa sijoittaa näiden kahden vaihtoehdon välille. Omaan taloudelliseen tilanteeseen liittyvistä kokemuksista ei olla ehkä myöskään haluttu puhua täysin avoimesti, jolloin itsensä sijoittaminen välimaastoon on voinut olla helpompi vaihtoehto.

Suurin osa taloudelliseen tilanteeseen liittyvistä vastauksista vaikuttivat siltä, että oman perheen tilanteeseen oltiin joko tyytyväisiä, tai vaikei tyytyväisiä oltaisi, tilanteeseen oli kuitenkin sopeuduttu tai se oli hyväksytty.

”Emmä tiiä, ainahan sitä vois enempi tulla sitä rahaa, mut ei mulla ainakaan oo nyt vaikeuksia. [...] Mut sen mie aattelen jos ei myö remppaa tehtäs niin myö elettäs kyllä ihan hienosti.” (H7)

”Johonkin aikaan joskus oli köyhyysraja 7100,- per kuukausi laskelmien mukaan. Enkä mä silloankaan tuntenu itteeni köyhäks, mä koen että mulla on rahaa käytettävissä sen verran kun mä tarvin, enemmänkin. Siis vaikka mulla vähän putois-kin tulot niin mä en kokis olevani köyhä. Mä en oo missään tapauksessa rikas enkä välttämättä hyvin toimeentuleva koska en mää, tai se riippuu taas että miltä kantilta sitä niinku mittaa. Et emmä pysty hankkiin autoo enkä mä pysty hankkiin omaa asuntoo enkä periaatteessa mitään koska mä oon työtön [...] mut mä en nää asiaa sillä tavalla, mulla on kaikki se mitä oon tarvinnu. Sittenhän sitä voi haluta vaikka mitä, se on taas asia erikseen.” (H9)

Edellä mainituissa vastauksissa tuotiin myös esille kuluttamisen näkökulma. Taloudellista tilannetta ei koettu niin vaikeaksi, jos tarpeita kuluttamiseen ei ollut. Yksityinen kuluttaminen supistui lama-aikana 13 prosenttia (Kiander 2001, 111). Kenties alhaisempaan kuluttamiseen oli totuttu, tai yleinen ilmapiiri vähentyneen kuluttamisen ympärillä vaikutti siihen, ettei kuluttamista nähty niin tärkeänä, ja siihen suhtauduttiin vaatimattomasti.

Vanhemmat kuvasivat aineistossa elintasoja erityisesti tulojen ja välttämättömien perusmenojen jälkeen käyttöön jäävän rahan perusteella. Useista vastauksista kävi ilmi, ettei rahaa jäänyt menojen jälkeen jäljelle erityisen paljoa.

”Jaaha, mitähän se on, emmää tiä. Siitä laskee sit ruuat pois niin ei jää sitte semmosta ylimäärästä kyllä [...] Loppu menee kyllä melkeen sitten, vois sanoo että ruokaan. Ruokaan ja bensaan ja tämmöseen.” (H1)

Esimerkiksi Kajander-Ruuthin (2021, 85) mukaan taloudellisen tilanteen kiristyminen lamavuosina näkyi perheissä selkeästi muun muassa vähenevänä kulutuksena ja edullisen kotiruuan syömisenä. Myös aineisto tukee tätä havaintoa.

”Niin eikä kotona tehä ruokaa [...] Ei mitään kyljyksiä, pihvejä, muistatko neljään vuoteen mun tekemää? Muistatko?” (H2)

”Ihan tavallista ruokaa mitä syyään, ei me kyllä pahemmin oo ulkona käyty syömässä.” (H1)

Sosiaalietuksien leikkaukset, kuten lapsilisien vähentyminen, näkyi osassa vastauksista. Seuraavassa vastauksessa sen ei kuitenkaan koettu olevan suurin taloudelliseen tilanteeseen vaikuttava yhteiskunnallinen tekijä, vaan sen sijaan merkittävänä tekijänä omaan elintasoon vaikuttaneista yhteiskunnallisista tekijöistä nähtiin asuntomarkkinatilanne.

”Ei niinkään noin jos puhutaan lapsilisien leikkauksista, ne on niin pieniä eikä se meidän perheeseen ole vaikuttanut, tai tietysti ehkä vähäsen. Mä olen sitä mieltä että just tämä asuntomarkkinatilanne ja kalliit asunnot ja isot lainat mitä huomaa turhaan maksaneensa. Se on ollut aika ratkaseva moka joka on hirveästi aiheuttanut meille taloudellista stressiä joka tietysti vaikuttanut meidän perheeseen.” (H17)

Asuntolainan mainitseminen ei ole yllättävää aikaisemman tiedon valossa, sillä esimerkiksi Kontulan ja kollegoiden (1992, 39) tutkimuksessa 40 prosentilla vastaajista oli asuntovelkaa, ja huomattaviin taloudellisiin ongelmiin asuntovelan takia oli joutunut noin 10–20 prosenttia vastaajista.

Lasten vastauksista kävi ilmi, etteivät lapset olleet välttämättä täysin tietoisia oman perheen toimeentulosta. Monessa haastattelussa oman perheen taloudellista tilannetta verrattiin esimerkiksi luokkatovereiden uskottuun rahatilanteeseen.

”No ihan hyvin silleen että ei mitenkään huonosti mutta [...] meidän luokalla ollu joskus niin niillä nyt on kaikkee. Silleen että ei mitään rääsyläisiä olla, ihan että vaatteita ja ruokaa on.” (H8)

Aineistosta löytyvät otteet vertailusta ovat tulleet esille myös aiemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Kajander-Ruuth (2021, 68) kertoo vertailun olleen tyypillisiä laman ajan lapsille, sillä hyvä- ja huono-osaisten yhteiskunnallinen eriytyminen näkyi lapsille niin selvästi. Myös Salmi ja kollegat (1996, 198) ovat esittäneet, että lapsilla, jotka tulivat taloudellisesti haastavammista oloista, oli enemmän kokemuksia kiusaamisesta. Vastauksissa löytyi mielenkiintoista tietoa siitä, millä tavoin lapsi on saattanut tehdä johtopäätöksiä luokkatovereiden taloudellisesta tilanteesta.

”Silleen kun justiin se yks poika meidän luokalla, se justiin mikä oli siinä tupakkajutussa, se niinku, sillä on aina reikäpaikat, semmoset sukatkin, ne on aina ihan rei'issä.” (H8)

”Meidän luokalla on jotkut tytöt et [...] ne asuu hirveen kalliissa taloissa, äiti onkin lääkäri [...] niillä on jo kaikkee. Niillä on jo kaikki CD:tkin mitä mä haluisin ja kaikki semmoset, kaikki tavarat mitä määkin haluisin.” (H8)

Tuloksista kävi ilmi, että hyvinvoinnin objektiiviset mittarit ja subjektiiviset kokemukset voivat poiketa toisistaan. Vaikka objektiivisia mittareita katsomalla voitaisiin todeta jonkun ihmisen kärsivän hyvinvoinnin haasteista, voi tämä itse kokea kuitenkin tyytyväisyyttä elämään.

”Tietysti rahatilanne on mikä on mut jos siitä jotain luokitusta niin voihan sen tehdä, kylähän sitä on meikäläisellä sit taas paljon muuta semmosta mitä muilla ei ole. Että tavallaan meikäläinen on sit toisissa asioissa vähän rikkaampi” (H12)

5.2 Yhteisyysuhteet (loving)

Aineistosta löytyi paljon materiaalia yhteisyysuhteisiin liittyen. Erityisesti perhesuhteisiin liittyviä vastauksia löytyi runsaasti. Suurimmassa osassa haastatteluja esimerkiksi vapaa-ajan vietto näytti muodostuvan enimmäkseen perheen kesken olemisesta. Tähänkin saattoi vaikuttaa esimerkiksi jo aiemmin läpikäyty taloudellinen tilanne. Perheillä ei välttämättä ollut varaa muuhun kuin perheen kesken olemiseen tai perheen vanhemmilla ei välttämättä löytynyt lastenvahtiapua, jos he halusivat lähteä viettämään aikaa ilman heidän lapsiaan. Suurin osa perheistä kertoi viettävänsä vapaa-aikaa enimmäkseen perheen kesken.

*”No, aika paljon me ollaan kyllä ihan porukalla niinku oman perheen kanssa. Mitä sitä nyt tossa ystäviä käy vähäsen, mut kyllä me aika lailla ollaan niiku itekseenkin”
(H1)*

Samansuuntaisia vastauksia tuli myös lasten haastatteluissa, vaikka lasten haastatteluissa tuotiin esille enemmän oman ikäisiä ystäviä sekä harrastuksia, joissa ystäviä löytyy:

”Me käydään oikeestaan aika vähän kylässä koskaan. [...] Mä en oikeestaan kutsu koskaan ketään. [...] Me vietetään lomina pelkästään perheen kanssa.” (H13)

Sosiaaliset kontaktit lähes kaikissa haastatteluissa kuulostivatkin vähäisiltä. Kylään pyydettiin useimmiten sukulaisia, ja kyläilyä muualle harrastettiin vähän. Taloudellinen tilanne on voinut vaikuttaa myös yhteisyysuhteisiin. Salmen ja kollegoiden (1996, 199) mukaan perheiden säästäminen vaikutti myös sosiaalisiin suhteisiin, ja omista menoista karsiminen vaikutti vanhempien henkisiin voimavaroihin.

Allardtin (1976, 43) mukaan ihmisillä on tarve kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa ilmaistaan toisilleen välittämistä. Aineistossa löytyikin myös vastauksia, joissa sosiaalista verkostoa periaatteessa on, mutta se ei välttämättä ole vastaajan mielestä täysin tyydyttävää. Seuraavassa lainauksessa haastateltavalta kysyttiin, onko ystävä- ja tuttavapiiri toiveiden mukainen, ja mitä siitä mahdollisesti puuttuu.

”On ja ei. [...] Kyllä siitä puuttuu jotakin, mä en vaan vielä oikeen tiä mitä. [...] Kyllä ne voi elää ilman muakin. En oo korvaamaton.” (H11)

Mielenkiintoista edellä mainitussa otteessa on se, että Allardt liitti korvaamattomuuden itsensä toteuttamisen muotoon, mutta kyseinen vastaaja koki korvaamattomuuden tarpeen ihmissuhteista puhuttaessa.

Yhteisyys syntyy suhteiden symmetriasta, jossa rakkautta niin osoitetaan kuin annetaan (Allardt 1976, 43). Aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että perhesuhteet ovat kaikista ihmissuhteista tärkeimpiä, joissa molemminpuolista välittämistä osoitettiin. Varsinkin perheen isien vastauksissa vaimo mainittiin usein myös parhaaksi ystäväksi. Tämä on mielenkiintoinen huomio aineistosta, sillä esimerkiksi Salmen (1996, 165) mukaan monissa perheissä lama heijastui kielteisesti vanhempien keskinäiseen suhteeseen.

”Kyllä kai mun vaimo... mulle tahtoo nää ihmissuhteet olla vähän semmosii funktionaalisia. Ne liittyy joihinkin tehtäviin, siihen paikkaan, jos se tehtävä tai joku tämmönen syy poistuu niin yleensä se ystäväki tahtoo jäädä sinne taka-alalle.” (H19)

”Emmä usko että se vaikutti sillain. Kyllähän se tietysti ja varsinkin siihen aikaan kun lainaa koitettiin maksaa niin näkyhän se ilman muuta. Mut ei me varmaan oltais tässä jos se ois ollu sillain ihan totaalinen kriisi. Emmä tiä. Eikä, se on menny, sillä ei voi alkaa tässä vaiheessa enää mitään.” (H11)

Salmen ym. (1996, 49) tutkimuksessa lasten ja vanhempien välinen suhde arvioitiin yhtä positiivisesti niin lasten kuin vanhempien osalta. Laman ei siis voinut katsoa vaikuttaneen lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen.

”Kyllähän ne on. Tai sen huomaa sitte ku itekseen on, niin aika yksinäistä. Mut me kyllä aika sillä lailla tiiviisti ollaan oltu aina yhdessäkin (ei kuulu, 253), mut kyllä se välillä tietysti on oltu erilläänkin, niin ihan hyvä. Mut kyllä ne sillai tärkeitä on ja kyllä mä lapsista toisaalta kyllä mä tykkään että mä en tiä sitte että minkälaista se ois jos ei ois yhtään lasta, en mä oikeen osaa kuvitella.” (H1)

Vanhempien vastauksista poiketen lasten vastauksissa tuotiin selkeämmin esille yhteisen tekemisen vähyys.

”Kotitöitä ainakin. Emmä silleen hirveesti sen kanssa mitään tee. Kyllä mä jossain elokuvissa oon käyny sen kanssa, silloinkin Matti oli mukana. Mutta ei meillä oo mitään niinku yhteistä harrastusta.” (H8)

Salmen mukaan lama saattoi vaikuttaa joissakin perheissä siihen, kuinka aikaa vietettiin yhdessä. Taloudellisesti tiukka tilanne oli yhteydessä siihen, ettei yhteisistä hetkistä nautittu yhtä paljon kuin taloudellisesti vakaammissa perheissä. (Salmi 1996, 49.) Sekä aineisto että aiempi tutkimus antavat viitteitä siitä, että hyvinvoinnin ulottuvuudet, kuten elintaso ja yhteisyysuhteet, ovat sidoksissa myös toisiinsa.

Taloudellinen tilanne näyttäisi vaikuttaneen myös lasten yhteisyysuhteisiin. Seuraavassa otteessa perheen vanhempi tuo ilmi lastensa kiusaamisen taloudellisen tilanteen vuoksi.

”Koulussa tulee pikkasen että elukanpaska haisee ja sillain että meillä on aina kaikki niin kauheen huonosti. Ja sit ne sanoo että älkää vaan tulko meiän kouluun kun teillä on niin huonot vaatteet. Mä luulen että se alkaa iän myötä menemään ohi, emmä tiä onko tytöllä koskaan ollu mutta pojalla on vähän.” (H11)

Myös Salmen ym. (1996, 198) tutkimuksessa todetaan, kuinka moni koululainen joutui kokemaan kiusaamista perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Jos perheellä ei ollut esimerkiksi varaa ostaa samoja tavaroita kuin muilla lapsilla, saattoi kiusaamista esiintyä. Varsinkin niukemmissa taloudellisissa oloissa elävillä lapsilla oli edellä mainitun kaltaisia kiusaamisen kokemuksia. (Salmi ym. 1996, 198.)

5.3 Itsensä toteuttaminen (being)

Itsensä toteuttamisen osatekijöitä ovat yksilön pitäminen persoonana, arvonanto, mahdollisuus harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon sekä mahdollisuus poliittiseen toimintaan (Allardt 1976, 47). Aineistossa itsensä toteuttamiseen liittyvät keskustelut näkyivät parhaiten vapaa-ajan ja harrastusten kautta sekä poliittisen toimintaan osallistumisen kautta. Yksilöiden kokemukset itsestään persoonana tai koettu arvonanto jäivät haastatteluissa pimentoon.

Merkittävin ero vanhempien ja lasten välillä aineistossa oli harrastusten kohdalla. Suurin osa vanhemmista ei kertonut harrastavansa erityisesti mitään, kun taas suurin osa lapsista kävi viikoittain jossain ohjatussa harrastustoiminnassa. Seuraavassa otteessa eräs vanhempi kertoo harrastuksistaan:

”No eipä nyt niin hirveesti oo. Ei oo tullu käyty oikeen urheilemassa eikä oikeen mitään muutakaan. Tossa on joskus pelattu pesäpallo noitten kanssa ja siinähan ne harrastukset on. No tietysti tota luonnon käyttäytymistä tulee seurattua ja kaikennäköstä mitä pistää mieleen, siinähan ne sit onkin.” (H12)

Vanhempien harrastamattomuutta voi selittää kiire ja vapaa-ajan vähyys, mikä on lapsiperheissä hyvin tavallista. On myös mahdollista, että taloudellisen tilanteen vuoksi vanhemmat ovat halunneet tarjota lapsilleen harrastuksen, mutta varaa omiin harrastuksiin ei ole ollut, mutta tästä ei ollut aineistossa viitteitä. Sen sijaan harrastamattomuutta selitettiin aineistossa muun muassa sillä, ettei omaa aikaa ole lasten hankinnan jälkeen ollut.

”Mun, voi sanoa että ongelma on se että mä en ole nuorimman lapsen jälkeen edes rakentanut itselleni sellaista omaa aikaa kauheasti. Nyt kun mulla on tätä perheen aikaa, että mä olen lasten kanssa keskenään tai sitten Perttikin on mukana. Tai sitten mulla on joku meno, joku kokous ja tällaisia pitempiä matkoja yksin. Se on oikeastaan vielä rakentamatta.” (H18)

Taloudellinen tilanne näyttäisi vaikuttavan kuitenkin myös itsensä toteuttamisen muotoihin. Lasten menoista, kuten harrastuksista, tingittiin Salmen ja kollegoiden mukaan (1996, 199) viimeisenä, mutta useissa perheissä myös harrastukset joutuivat säästämisen kohteeksi.

”Toki jos meillä ei olisi ollut sellaista hirvittävää velkamäärää niin meillä olisi ollut satsata johonkin muuhun joka olisi tietysti lapsille edullista. Kyllähän me ollaan tietysti niukkuudessa eletty ja meidän lapset on saanut tottua siihen että leipä ei ole leveä. Toi nyt on ehkä vähän väärä että kyllä leipää on. Tarkoitan mihin sen rahan käyttää mikä me ollaan käytetty asumiseen niin me oltais voitu käyttää etelänmatkoihin, auton hankintaan ja harrastuksiin joka olis lapsille ollut virikkeenä ja tietysti hauskaa mitä ne on nyt jäänyt paitsi.” (H17)

Edellä olevasta vastauksesta käy ilmi, että vanhempi kokee lapsensa jääneen jostain paitsi, kun tällä ei ole ollut mahdollisuutta harrastaa. Taloudellinen tilanne nähdään merkittävänä tekijä hyvien asioiden mahdollistamisessa lapsille. Allardt (1975) on todennut tulojen olevan resurssi, jonka kautta on mahdollista saavuttaa myös muita hyviä asioita.

Mielenkiintoista oli, että osassa perheistä vanhemmat laskivat lasten harrastuksesi myös kavereiden kanssa kaupungilla olemisen tai seurustelun. Kenties murrosikäisten lasten kohdalla harrastusten vaihtuminen ystävien kanssa oleskeluun ajateltiin olevan normaalia. Myös mahdollisiin tupakka- ja alkoholikokeiluihin suhtauduttiin vastauksessa hyvin neutraalisti.

”No tää vanhin poika on murrosiässä, hänellä on tällaset murrosikäisen harrastukset, sillai kaveripiirissä kuljeskelee ja siellä elää [...] Mitään sen ihmeellisempää oo, poika- ja tyttöporukassa, tietysti nää seurusteluasiat on tällä hetkellä tärkeitä kun hän on 15-vuotias. Myöskin ehkä jossain määrin alkoholi- ja tupakkakokeilua alkaa olla kun vanhemmat on poissa. Sitten hänellä on, aikasemmin oli varsinkin, niinku myöskin tämmöstä toiminnallista aktiivisuutta et hän on kiinnostunu videotouhusta, kävi videokursilla, koripalloo pelannu mut viime aikoina en tiedä, pelannu tennistä.” (H19)

Itsensä toteuttaminen poliittiseen toimintaan jakoi vastaajia kahteen ääripäähän. Joko politiikasta ei ollut kiinnostuttu ollenkaan, tai sitten sitä seurattiin hyvinkin aktiivisesti. Suurimmassa osassa perheistä vanhemmat eivät olleet kuitenkaan juurikaan kiinnostuneita politiikasta. Toisaalta aineistosta löytyi myös poikkeuksia. Niissä perheissä, joissa jompikumpi tai molemmat olivat poliittisesti aktiivisia, poliittinen aktiivisuus oli runsasta. Poliittinen toiminta nähtiin seuraavassa vastauksessa jopa uravaihtoehtona, jos vastaaja ei olisi ollut sen

hetkessä palkkatyössään. Poliittinen aktiivisuus näyttäytyi erityisesti niiden vanhempien vastauksissa, jotka olivat korkeasti koulutettuja.

”Kyl mä varmaan osallistuisin samoihin näihin rientoihin, poliittisiin, yhteiskunnallisiin rientoihin, ehkä käyttäisin enemmän aikaa niihin, rakentaisin omaa poliittista uraa, [...] kävisin kunnan vaalikampanjan jossain kunnallis- tai eduskuntavaaleissa. Kokeilisin siipiäni politiikassa oikein kunnolla.” (H19)

6 Johtopäätökset

Allardt (1975) hyvinvoinnin ulottuvuudet antavat hyvän lähtökohdan perheiden hyvinvoinnin kokemusten tutkimiseen 1990-luvun laman poikkeusoloissa. Vaikka perheiden tilanteet erosivat toisistaan jonkin verran, vastauksissa oli kuitenkin havaittavissa monia yhdistäviä tekijöitä. Elintason vaikutettiin olevan sopeutuneita useimmissa perheissä, eikä taloudellinen ahdinko tai toisaalta hyvä toimeentulokaan korostunut vastauksissa erityisesti. Suurin osa vastaajista, niin lapset kuin aikuiset, kokivat olevansa jotain rikkaan ja köyhän väliltä. Lasten kohdalla kyse on saattanut olla tietämättömyydestä, mutta aikuisten kohdalla kyseessä on voinut olla myös se, ettei avoin keskustelu raha-asioista ei ole välttämättä ollut tyypillistä 1990-luvun Suomessa.

Koettuun taloudelliseen tilanteeseen voi vaikuttaa myös kuluttamisen määrä. Vaikka taloudellinen tilanne olisi heikko, taloudellinen tilanne voidaan kokea verrattain hyväksi, jos erityisiä tarpeita kuluttamiselle ei ole. Vähäinen kuluttaminen on voinut olla myös tavallisempaa 1990-luvulla kuin tänä päivänä, joten taloudellinen tilanne ei ole välttämättä toiminut määrittävänä tekijänä perheiden hyvinvoinnin kokemuksissa.

Yhteisyyssuhteiden tarkastelu toi esiin sen, että sosiaaliset kontaktit lähes kaikkien perheiden kohdalla kuulostivat vähäisiltä. Vapaa-ajan vieton kerrottiin kuluvan enimmäkseen perheen kesken. Lasten vastauksissa ystävät mainittiin kuitenkin useammin yhteisyyssuhteista puhuttaessa kuin aikuisten vastauksissa. Voi olla, että taloudellinen tilanne on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin. Lasten vastauksista kävi ilmi, että kiusaamista kouluissa tapahtui niitä lapsia kohtaan, joiden vaatetus esimerkiksi poikkesi muista taloudellisesti tiukan tilanteen vuoksi.

Taloudellinen tilanne näyttäisi vaikuttaneen myös itsensä toteuttamisen muotoihin, kuten harrastuksiin. Useissa perheissä lapset harrastivat ja niihin oli löydetty resursseja, mutta vanhempien keinot itsensä toteuttamiseen olivat sitä vastoin vähäisiä. Vastausten perusteella osa haastateltavista ei ehkä ollut lapsiperhearjen jälkeen vielä löytänyt omaa tapaa tai aikaa itsensä toteuttamiseen. Myös taloudellinen tilanne saattoi olla esteenä aikuisten omille harrastuksille.

Vaikka lama vaikuttaisi tuoneen perheille haasteita, on siinä nähtävissä myös positiivisia puolia tietyillä elämän osa-alueilla. Esimerkiksi perheiden tiivis yhdessäolo on voinut parantaa perheenjäsenten suhdetta. Perheet ovat voineet löytää elämään iloa esimerkiksi yhdessäolosta taloudellisesti tiukkoina aikoina.

Elintaso, yhteisyysuhteet ja itsensä toteuttaminen vaikuttaisivat olevan sidoksissa toisiinsa, ja niiden käsittely toisistaan erillisinä ulottuvuuksina on haasteellista. Taloudellinen tilanne voi vaikuttaa sekä yhteisyysuhteisiin, että itsensä toteuttamisen muotoihin. Erityisesti elintaso määritteli melko paljonkin muita hyvinvoinnin ulottuvuuksia, kun taas yhteisyysuhteet ja itsensä toteuttaminen eivät aineiston valossa vaikuttaneet erityisen paljoa elintasaan. Toki tämäkin on mahdollista, jos esimerkiksi työ luokiteltaisiin itsensä toteuttamisen muodoksi. Kyse on siis myös siitä, millä tavoin hyvinvoinnin osatekijöitä kategorisoidaan. Hyvinvoinnin ulottuvuudet voivat muodostaa myös noidankehän, jossa yksi ulottuvuus vaikuttaa toiseen, ja toinen kolmanteen. Jos perheellä ei ole esimerkiksi varaa kustantaa lapsen harrastusta, itsensä toteuttaminen harrastuksen kautta ei ole lapselle mahdollista. Toisaalta taas harrastuksen puuttuminen vaikuttaa lapsen yhteisyysuhteisiin, ja lapsi jää paitsi harrastuksesta saatavista ihmissuhteista. Edellä oleva esimerkki on käytännöllinen, mutta toisaalta kuvaava esimerkki siitä, kuinka tietyissä tilanteissa hyvinvoinnin ongelmat voisivat alkaa kasaantua yksilön kohdalla.

Allardt on (1975, 132–133) on kyseenalaistanut osatekijöitä, jotka kuuluvat eri hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Hänen mukaansa esimerkiksi koulutus voi kuulua niin itsensä toteuttamisen muotoihin kuin myös elintasaan. Kategorisoinnin haastavuus ja ulottuvuuksien sidoksisuus myös vaikeutti analyysiä. Ihmisen oma kokemus voi vaikuttaa myös siihen, onko kyseessä esimerkiksi elintasaan vai itsensä toteuttamiseen liittyvä osatekijä. Toisaalta on myös aiheellista pohtia, onko olemassa sellaisia hyvinvoinnin muotoja tai ulottuvuuksia, jotka eivät lukeudu näihin kolmeen ulottuvuuteen.

Hyvinvoinnin tutkimiseen tarvitaan sekä objektiivisia mittareita, että subjektiivisten kokemusten kuulemista. Objektiiviset mittarit antavat hyvää suuntaa antavaa tietoa siitä, kuinka yhteiskunnassa voidaan. Ne eivät kuitenkaan välttämättä kerro koko totuutta ihmisten hyvinvoinnista. Vaikka objektiivisten mittareiden mukaan jollain ihmisellä olisi paljon hyvinvoinnin ongelmia, voi tämä ihminen kokea silti onnellisuutta ja tyytyväisyyttä elämäänsä.

Kyse on myös siitä, mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan, mitä tekijöitä painotetaan ja minkälaisen yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä hyvinvoinnista puhutaan. Poliittiset, taloudelliset tai psykologiset keskustelut nostavat varmasti esiin erilaisia näkökulmia hyvinvoinnista.

Objektiiviset mittarit voivat jättää myös tärkeää informaatiota huomioimatta. Jos tarkastellaan esimerkiksi Allardtin elintason ulottuvuuteen kuuluvaa työllisyyttä ja nähdään se hyvinvoinnin mittana sellaisenaan, ei välttämättä nähdä kaikkia työllisyyteen liittyviä hyvinvoinnin ilmiöitä, jotka kuitenkin voivat olla olennaisia ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Esimerkkinä voidaan mainita työuupumus, jota selvittämällä voidaan saada paljon lisäinformaatioita työssäkäyvien ihmisten hyvinvoinnista. Ottamalla huomioon hyvinvoinnin ulottuvuuksien osatekijöihin liittyviä ilmiöitä on mahdollista saada hyvinvoinnista kokonaisvaltaisempi kuva.

Tämän tutkimuksen aineisto koostui kahdeksasta perheestä, joissa useissa oli hyvin samanikäisiä lapsia. Tutkimuksen otos oli siis pieni ja siinä käytettiin laadullisia menetelmiä, joten sen perusteella ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä suuremman joukon hyvinvoinnista. Lisäksi tämän tutkielman perusteella ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä siitä, mitkä perheitä koskevat kokemukset ovat nimenomaan lamasta johtuvia, ja mitkä taas perheitä universaalisti koskevia tekijöitä.

Samankaltaisen aineiston hankkiminen nykypäivänä voisi antaa mielenkiintoisen vertailukohdan esimerkiksi lapsuustutkimukseen. Esimerkkejä mielenkiintoisista jatkotutkimusaiheista voisi olla muun muassa se, millä tavoin nykypäivän lasten ja nuorten hyvinvoinnin kuvailu poikkeaa 1990-luvun lasten hyvinvoinnin kuvailusta. Tämän avulla voitaisiin saada arvokasta tietoa siitä, kuinka lapsuus on muuttunut vuosikymmenten kuluessa.

Tämä tutkimus antaa tärkeää informaatiota 1990-luvun perheiden hyvinvoinnin ymmärtämiseksi, mikä voi auttaa myös nykypäivän ilmiöiden hahmottamisessa. Mahdollisia jatkotutkimusaiheita voisi olla, minkälaisia hyvinvoinnin kokemuksia nykypäivän suomalaisissa perheissä koetaan. Tutkimuksessa voitaisiin vastata esimerkiksi kysymyksen, miten nämä kokemukset eroavat esimerkiksi 1990-luvun perheiden hyvinvoinnin kokemuksista. Näin voitaisiin saada kenties tarkempaa tietoa siitä, mitkä hyvinvointia koskevat tekijät ovat olleet laman aiheuttamia, ja mitkä perheitä yleisesti koskevia. Jos laman vaikutuksia perheisiin pystyttäisiin selvittämään vielä tarkemmin, se voisi auttaa esimerkiksi tulevaisuudessa perheiden tukemiseen liittyvässä päätöksenteossa mahdollisen taloudellisen

laskusuhdanteen iskiessä. Samankaltaisilta ongelmilta ja niiltä seurauksilta, mitä esimerkiksi lama-ajan lapset ovat kokeneet, voitaisiin mahdollisesti jopa välttyä, jos aihetta tutkittaisiin enemmän.

Lähteet

Allardt, Erik (1975) Hyvinvoinnin ulottuvuudet. Helsinki: W. Söderström.

Allardt, Erik (1993) Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) The quality of life. New York: Oxford University Press, 88–94.

Allardt, Erik (1998) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 34–53.

Haapamäki, Elina & Borg, Pekka & Högnappa, Stina & Ranto, Sanna & Törmäkangas, Liisa & Paananen, Reija & Gissler, Mika (2014) Vuonna 1987 syntyneiden helsinkiläisnuorten hyvinvointi. Helsingin kaupunki: Tietokeskus.

Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 199–223.

Kajander-Ruuth, Sanna (2021) Laman lapset. Mitä meille tapahtui? Helsinki: Kustantamo S&S.

Karvonen, Sakari (2018) Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa Laura Kestilä & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 96–100.

Kiander, Jaakko (2001) Laman opetukset. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kontula, Osmo & Koskela, Kaj & Kananen, Pentti & Viinamäki, Heimo (1992) Taloudellinen muutos ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 67/1992.

Kuusterä, Antti (2019) Rahoitusmarkkinoiden murrokset ja muutokset. Teoksessa Susanna Fellman, Matti Hannikainen, Jaana Laine & Jari Ojala (toim.) Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Helsinki: Gaudeamus, 53–78.

Laaksonen, Helena (1999) Suomalaisen yhteiskunnan uusjako. Teoksessa Raimo Blom (toim.) Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen 1990-luvusta. Helsinki: Gaudeamus, 49–76.

Leinonen, Jenni (2004) Families In struggle. Child mental health and family well-being in Finland during the economic recession of the 1990s: The importance of parenting. Stakes Research Report 143.

Leinonen, Jenni & Punamäki, Raija-Leena & Solantaus, Tytti (2004) Children's mental health in times of economic recession: replication and extension of the family economic stress model in Finland. *Developmental Psychology*. Vol. 40, 412–429.

Miikkulainen, Aino (2021) Laman lapset oppivat, että kaikki voi romahtaa, ja heidän asenteensa asenteensa voi tulevaisuudessa olla arvokas. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008282546.html>. Viitattu 4.12.2021.

Mustajoki, Henriikka & Kohonen, Iina (2021) Mikä ihmeen tutkimusetiikka?
<https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/mika-ihmeen-tutkimusetiikka> Viitattu 1.12.2021.

Oinonen, Eriikka (1999) Perheet ja pärjääminen. Teoksessa Raimo Blom (toim.) Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Helsinki: Gaudeamus, 164–191

Palmén, Joanna (2021) Laman lapset luulivat, että kaikilla muilla perheillä menee hyvin – tuore tietokirja hukkaa heidän kertomuksensa. *Talouselämä*.
<https://www.talouselama.fi/uutiset/laman-lapset-luulivat-etta-kaikilla-muilla-perheilla-menee-hyvin-tuore-tietokirja-hukkaa-heidan-kertomuksensa/332316f1-421c-413c-9f73-a1d66044f75c>. Viitattu 4.12.2021.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 55–95.

Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131119/URN_ISBN_978-952-302-712-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi (1996) Lapset ja lama. Stakes sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Raportteja 197.

Salmi, Minna & Mäkelä, Jukka & Perälä, Marja-Leena & Kestilä, Laura (2012) Lapsi kasvaa kunnassa – miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90826/URN_ISBN_978-952-245-690-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tilastokeskus (2021) 11 pl – Väestö työmarkkina-aseman, sukupuolen ja iän mukaan, 1989–2020.

https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_tym_tyti_vv/statfin_tyti_pxt_11pl.px/table/tableViewLayout1/ Viitattu 17.12.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.

Valkama, Heikki (2021) 21 kuvaa, joiden kautta jokainen 1990-luvulla kasvanut muistaa miltä lama näytti – laman lapsissa näkyy edelleen viisi erilaista haavaa. Yle.

<https://yle.fi/uutiset/3-12174137>. Viitattu 4.12.2021.